

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΟΥ
ΠΑΝΤΕΛΗ ΚΑΒΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ
ΗΠΕΙΡΟΥ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ
ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΡΟΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ,
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2016¹**

Ρενάτα Δαλιανούδη

Στο παρόν άρθρο, με αφορμή το σχετικά πρόσφατο πόνημα του Μουσικού Λαογράφου Παντελή Καβακόπουλου (1923-), με τίτλο *Τραγούδι, μουσική και χορός στην Ήπειρο*, (το οποίο εκδόθηκε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων το 2013 και επανεκδόθηκε το 2016 από το ίδιο ίδρυμα, σε επιμέλεια κειμένων και παρτιτούρων των Σάκη Λάιου και Σπύρου Καβακόπουλου, με την οικονομική ενίσχυση της Περιφέρειας Ηπείρου), ανιχνεύεται η συμβολή του Π. Καβακόπουλου στην εθνογραφία της Ηπείρου, τόσο ως καταγεγραμμένο (μουσικά, λεκτικά, ηχητικά, οπτικά) υλικό, όσο και ως ερευνητική διαδικασία με διεπιστημονικό χαρακτήρα.

Χωρίς να παραλείπεται μια αδρή μουσικολογική ανάλυση των συνιστωσών της μουσικο-χορευτικής παράδοσης της Ηπείρου², επιχειρείται περισσότερο η αποτίμηση του τρόπου και των μεθοδολογικών εργαλείων, με τα οποία αυτή καταγράφηκε, ταξινομήθηκε, συντάχθηκε και παρουσιάζεται στο πόνημα του Π. Καβακόπουλου, ενώ επισημαίνονται και οι καινοτομίες καταγραφής του υλικού.

Για την παραδοσιακή μουσική, τους χορούς, τα ήθη και τα έθιμα της Ηπείρου, γενικότερα, αλλά και τα τοπικά μουσικά ιδιώματα, ειδικότερα (π.χ. πολυφωνικό τραγούδι, μουσική Πωγωνίου, πεντατονία κ.ά.), έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς

1. Το παρόν κείμενο αποτελεί πλήρως αναδιαμορφωμένη και επεξεργασμένη εκδοχή της ομιλίας της γράφουσας κατά την παρουσίαση του βιβλίου του Παντελή Καβακόπουλου *Τραγούδι, Μουσική και Χορός στην Ήπειρο*, (Γιάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2016), που έλαβε χώρα στις 19 Ιουνίου 2017, στον Πολυχώρο “Δ. Χατζής”, υπό την αιγίδα της Πρυτανείας του Π.Ι. (εικ. 1). Στην εκδήλωση ο Π. Καβακόπουλος τιμήθηκε από τον Πρύτανη του Π.Ι., Καθηγητή Γεώργιο Καψάλη, για τη συνολική προσφορά του στην πνευματική ζωή του Ν. Ιωαννίνων και της Ηπείρου γενικότερα, ενώ για το λαογραφικό έργο μίλησε η κα Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, και για το μουσικολογικό έργο η γράφουσα, Λέκτορας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας. Χαρακτηριστικά μουσικά παραδείγματα από το καταγεγραμμένο εθνογραφικό υλικό του Π. Καβακόπουλου ακούστηκαν από ζωντανή ορχήστρα παραδοσιακών μουσικών σε συντονισμό και επιλογή ρεπερτορίου από τη γράφουσα. Οι μουσικοί που έπαιζαν ήταν: Μιχάλης Μπραχόπουλος (κλαρίνο), Λάμπρος Τζόκας (βιολί), Βασίλης Τσίκας (λαούτο), Χρήστος Λώλης (ντέφι), Βαγγέλης Νούσης (τραγούδι).

2. Μια λεπτομερής μουσικολογική ανάλυση του καταγεγραμμένου μουσικο-χορευτικού ρεπερτορίου θα ξέφευγε από τους στόχους του παρόντος άρθρου.

αρκετές ενδιαφέρουσες λαογραφικές κι εθνομουσικολογικές μελέτες στην Ελλάδα³ (βλ. αναλυτικό κατάλογο στην υποσημείωση).

3. Εδώ αναφέρονται όσες μελέτες έχουν δημοσιευθεί πριν από την έκδοση του βιβλίου του Παντελή Καβακόπουλου το 2016. Υπάρχει, επίσης, πλούσια αντίστοιχη δισκογραφία, αλλά ξεφεύγει από τον στόχο της παρούσας αναφοράς.

Αραβαντινός, Π. (1880), *Συλλογή Δημωδών Ασμάτων της Ηπείρου*, Αθήνα: Τυπογρ. Π. Πέρρη.

Αρμπυρός, Γ. Χ. (2006), *Ήπειρος αρχέγονος Ελλάς. Το Πωγωνί στους δρόμους της ξενιτιάς*, Αθήνα: Δωδώνη.

Βρέλλης, Α. (1985), *Συμβολή στην έρευνα της δημοτικής ηπειρώτικης μουσικής (παραλλαγές δημοτικών τραγουδιών των Ιωαννίνων σε ευρωπαϊκή και βυζαντινή μουσική)*, Ιωάννινα: [χ.έ.].

Βρέλλης, Α. (1988), *Δημοτικά τραγούδια της Ηπείρου*, Αθήνα: [χ.έ.].

Baud-Bovy, S. (1971), "Chansons d'Épire du Nord et du Pont", *Yearbook of the International Folk Music Council*, 3.

Γιάγκας, Α. (χ.χ.), *Ηπειρώτικα δημοτικά τραγούδια*, Αθήνα: Πύρρος.

Γκολφίδης, Α. (επιμ.) (2010), *Η Ήπειρος της Πεντατονίας*, [χ.ε.] (συνοδεύεται από 4 δίσκους ακτίνας)

Δεύτος, Θ.Ι. (2004), *Ο Ηπειρώτικος γάμος*, Αθήνα: [χ.έ.].

Ζώτος, Μ. (1978), *Το δημοτικό τραγούδι της Βορείου Ήπείρου*, Ιωάννινα: Εκδόσεις Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών.

Ιωαννίδης, Κ.Θ. (1983), "Τραγούδια της Ηπείρου", στο περιοδικό *Μαθητής*, Θεσσαλονίκη.

Κανελλάτου, Βιβή Γ. (2010), *Το ελληνόφωνο πολυφωνικό τραγούδι στο νότιο τμήμα της επαρχίας Πωγωνίου στην Ήπειρο*, Αθήνα: Ερευνητικό Κέντρο Ελληνικού Τραγουδιήματος.

Κατσαλίδας, Γρ. (2001), *Δημοτικά τραγούδια από τη Βόρεια Ήπειρο*, Αθήνα: Gutenberg, 2001.

Κοκκώνης, Γ., Θεοδοσιού, Σ. και Σκουλίδας, Η. (2008), *Μουσική από την Ήπειρο - Μουσικός χάρτης του Ελληνισμού*, Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Λάβδας, Αντώνης (1958), «Πεντάφθογοι κλίμακες εν τη δημόδη μουσική της Ηπείρου», *Ηπειρωτική Εστία*.

Λαμνάντος, Β. (1979), *Το ηπειρώτικο τραγούδι κι ο Στυλιανός Μπέλλος*, Αθήνα: Το Ελληνικό Βιβλίο.

Λώλης, Κ. (2006), *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα: ιδιωτική έκδοση (συνοδεύεται από δίσκο ακτίνας).

Μάτσιας, Χ.Μ. (1988), *Πωγωνί-Δερέπολη: Ήθη, έθιμα, τραγούδια*, Αθήνα: Δωδώνη.

Μπέλλος, Γ. (2007), *Τραγούδια του Συρράκου*, Ιωάννινα: Σύνδεσμος Συρρακιωτών Ιωαννίνων.

Παδιώτης, Γεώργιος Απ. (1999), *Cantiti Armanesti di-Aminciu [Βλάχικα τραγούδια του Μετσόβου]*, Αθήνα: εκδ. Γέρου.

Πάντος, Αιμ. (2006), *Δημοτικά Ηπειρώτικα τραγούδια*, εκδ. Διόρασις.

Περιστέρης, Σπ. (1957), «Δημοτικά τραγούδια Δροπόλεως Β. Ηπείρου», *Επετηρίδα Λαογραφικού Αρχείου Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 9-10 (1955-1957), Ακαδημία Αθηνών.

Περιστέρης, Σπ. (1994), *Δημοτικά τραγούδια Ηπείρου και Μωριά σε βυζαντινή και ευρωπαϊκή παρασημαντική*, Κατερίνη: εκδ. Τέρτιος.

Peristeris, S. (1964), "Chansons polyphoniques de l'Épire du nord", *Journal of the International folk Music Council*, p. 51-53.

Τέντα, Γ. (1995), *Δημοτικά Πολυφωνικά Τραγούδια Πολύτσανης Βορείου Ηπείρου, Διπλωματική Εργασία*, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.

Υφαντής Ν., Λώλης Κ., Τζόκας Π., και Ζώτος Μ. (1995), *Πολυφωνικά Τραγούδια Βορείου Ηπείρου*, Ιωάννινα: Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών.

Φωτίου, Παναγιώτης Στ. (1995), *Δημοτικά τραγούδια της βορείου Ηπείρου: μια πρώτη καταγραφή από τις περιοχές Δερόπολης-Αργυρόκαστρου, Αγίων Σαράντα-Βούρκου και Χειμάρας*, Αθήνα: Νεφέλη.

Χασιώτου, Γ. Χρ. (1983), *Συλλογή των κατά την Ήπειρον Δημοτικών Ασμάτων*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον Α. Ν. Καραβία.

Η μελέτη του Παντελή Καβακόπουλου⁴ (εικ. 2) αποτελεί την -έως τώρα- πιο ολοκληρωμένη λαογραφική και μουσικολογική κατάθεση καταγεγραμμένου πρωτογενούς υλικού από την Ήπειρο, γιατί στον εν λόγω τόμο των 533 σελίδων και των δύο συνοδευτικών ψηφιακών δίσκων (CD και DVD) παρουσιάζεται το συνολικό μουσικό και χορευτικό ρεπερτόριο (300 οργανικοί σκοποί, χοροί και τραγούδια) της εν λόγω γεω-πολιτισμικής περιοχής (εικ. 3).

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το πόνημα του Π. Καβακόπουλου είναι προϊόν της προσωπικής επιτόπιας έρευνας του συγγραφέα στην περιοχή. Μια έρευνα που ξεκινά το 1976, όταν -με εντολή του Υπουργείου Παιδείας- αποσπάται από την Ε.Ρ.Τ., όπου εργάζεται ως μουσικός παραγωγός με εκπομπή λαογραφικού, εθνογραφικού και μουσικού περιεχομένου: «Το δημοτικό τραγούδι στις πηγές του», στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Π.Ι.), προσκεκλημένος από τον τότε Καθηγητή Λαογραφίας, Μιχάλη Γ. Μερακλή -και κατόπιν Πρύτανη του ίδιου Παν/μίου-, για να συλλέξει τραγούδια από την Ήπειρο. Αξίζει να σημειωθεί, ότι την εποχή που ο Π. Καβακόπουλος ξεκινά τη μελέτη και καταγραφή της ελληνικής μουσικής παράδοσης κατά τόπους (αρχές της δεκαετίας του '50),⁵ καθώς και όλες τις επόμενες δεκαετίες μέχρι σήμερα, η Λαογραφία διδάσκεται στα ελληνικά Πανεπιστήμια⁶ και αποτελεί αντικείμενο έρευνας και μελέτης σε αναγνωρισμένα Ερευνητικά Κέντρα και Ιδρύματα,⁷ σε αντίθεση με

4. Όλες οι φωτογραφίες προέρχονται από το προσωπικό αρχείο του Π. Καβακόπουλου και είναι δημοσιευμένες στο βιβλίο του *Τραγούδι, Μουσική, Χορός στην Ήπειρο*, (2016), Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

5. Σύμφωνα με τον ίδιο τον συγγραφέα (συζήτηση με τη γράφουσα, 2 και 3 Απριλίου 2018) οι πρώτες του επιτόπιες έρευνες ξεκινούν το 1951 στην Κρήτη, στο Ν. Ρεθύμνου, κυρίως στο χωριό Σπήλι, με μεγάλη μουσική παράδοση (Σκορδαλός (λύρα), Μαρκογιώργης (λύρα), Μαρκογιάννης (λαούτο) κ.ά), απ' όπου καταγόταν η γυναίκα του Ειρήνη Μπριλλάκη-Καβακοπούλου (1924-2011). Το εθνογραφικό και λαογραφικό υλικό από την Κρήτη εκδόθηκε το 2019 (βλ. υποσημείωση Νο 12 με κατάλογο δημοσιευμάτων του Π. Καβακόπουλου). Από το 1953 έως το 1956 ο Π. Καβακόπουλος καταγράφει τα Αναστενάρια στον Ν. Σερρών, για τα οποία δημοσιεύει σχετικές εργασίες (βλ. υποσημείωση Νο 13). Το καλοκαίρι του 1954 ο Π. Καβακόπουλος πραγματοποιεί εθνογραφική καταγραφή στα Δωδεκάνησα: Κω, Λέρο, Κάλυμνο. Οι καταγραφές του δωδεκανησιακού μουσικο-χορευτικού ρεπερτορίου παραμένουν αδημοσίευτες. Ο Π. Καβακόπουλος προτίθεται να τις δημοσιεύσει εντός του 2018.

6. Παν/μιο Αθηνών, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσαλονίκης, Παν/μιο Ιωαννίνων, Παν/μιο Πατρών (όχι με επίσημη έδρα αλλά με διαλέξεις του Δ. Λουκάτου), Παν/μιο Θεσσαλίας, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης, Παν/μιο Αιγαίου, Πάντειο Παν/μιο και πιο πρόσφατα το Ελληνικό Ανοικτό Παν/μιο.

7. Όπως: 1. Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, 2. Λαογραφικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών, μετέπειτα Κέντρο Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών/ Κ.Ε.Ε.Λ., 3. Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο Μέλπωσ Μερλιέ, αργότερα Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών- Ίδρυμα Μέλπωσ & Οκτάβιου Μερλιέ, 4. Λύκειο Ελληνίδων, 5. Θέατρο ελληνικών χορών «Δόρα Στράτου», 6. Σύλ-

τις σπουδές στην Εθνολογία, την Εθνομουσικολογία, την Κοινωνική & Πολιτισμική Ανθρωπολογία, οι οποίες την ίδια εποχή δεν είναι συστηματοποιημένες και δεν υπάρχουν σε πανεπιστημιακή ή ακαδημαϊκή έδρα, στην Ελλάδα, μέχρι την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα⁸.

Σύμφωνα με μαρτυρία του Π. Καβακόπουλου⁹, ο ίδιος βρισκόταν σε συχνή επικοινωνία με ή/και ήταν ενήμερος για τα δημοσιεύματα πολλών σημαντικών -παλαιότερων και σύγχρονων του- Ακαδημαϊκών και Πανεπιστημιακών Λαογράφων (ενδεικτικά αναφέρονται τα ονόματα των: Νικόλαου Πολίτη, Στίλωνα Κυριακίδη, Γεωργίου Μέγα, Δημήτριου Λουκάτου, Μιχάλη Μερακλή, Γεωργίου Σπυριδάκη, Σπυριδώνα Περιστερή, Κώστα Ρωμαίου, Λίνου Πολίτη, Αγγελικής Χατζημηχάλη, Κατερίνας Κακούρη, Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου, Άλκης Κυριακίδου-Νέστωρος), όπως και (Εθνο)μουσικολόγων (ενδεικτικά: Samuel Baud-Bovy, Θρασύβουλου Γεωργιάδη, Σίμωνα Καρά, Γεωργίου Αμαργιανάκη, Φοίβου Ανωγειανάκη κ.ά.).

Το ένστικτο ή το ανήσυχο πνεύμα του Παντελή Καβακόπουλου τον οδηγεί στο να ακολουθήσει τη μεθοδολογία της λαογραφικής επιτόπιας έρευνας¹⁰, χρησιμοποιώντας συνδυαστικά τα μεθοδολογικά εργαλεία των προαναφερόμενων -συγγενικών με τη Λαογραφία- επιστημών, προβαίνοντας σε εθνογραφικές καταγραφές, (μεθοδολογικό εργαλείο της Εθνολογίας)¹¹, την οποία (εθνογραφική μέθοδο) έχει πρωτο-εισηγηθεί ο Δ. Λουκάτος ήδη από τη δεκαετία του '50 στα ελληνικά δεδομένα¹². Οι εθνογραφικές καταγραφές του Π. Καβακόπουλου πραγματοποιούνται σχεδόν σε όλον τον γεω-πολιτισμικό χάρτη της στεριανής και νησιωτικής Ελλάδας: από τη Θράκη, τη Μακεδονία, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη Ρούμελη, την Πελοπόννησο και τον Πόντο έως τα Νησιά του Αιγαίου, τη Μικρά Ασία και την Κρήτη¹³, με

λογος προς διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής του Σίμωνα Καρά, αργότερα Κέντρο Έρευνας και Προβολής της Εθνικής Μουσικής/ Κ.Ε.Π.Ε.Μ. - Μουσικό, Λαογραφικό και Φιλολογικό Αρχείο Σίμωνα και Αγγελικής Καρά και 7. Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής «Δόμνα Σαμίου».

8. Για την Κοινωνική Ανθρωπολογία και γενικά για τις ανθρωπολογικές σπουδές στην Ελλάδα βλ. Τσαούσης 1997: 11-22.

9. Συζήτηση με τον Π. Καβακόπουλο και τον γιο του Σπύρο Καβακόπουλο 2 και 3 Απριλίου 2018.

10. Κυριακίδου 1975^α. Κυριακίδου 1997. Βαρβούνης 1994.

11. Mauss 1967. Geertz 1973. Επίσης Laburthe - Torla και Warnier 2003, 405-6.

12. Λουκάτος 1950, 8. Λουκάτος 1979, 20. Επίσης, Petropoulos 1952, 15-7.

13. Καρποί των εθνογραφικών καταγραφών του Π. Καβακόπουλου είναι τα συγγράμματα και οι μελέτες:

Καβακόπουλος, Π. (1955), "Τα Αναστενάρια του 1954", στο *Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού*, Τόμος 19, Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών, 340-345.

Καβακόπουλος, Π. (1955), "Τα Αναστενάρια του 1955", στο *Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού*, Τόμος 19, Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών, Τόμος 20, σσ. 376- 379.

Καβακόπουλος, Π. (1956), "Τα Αναστενάρια του 1956", στο *Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού*, Τόμος 19, Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών, Τόμος 21, σσ. 282-299.

έρευνες πεδίου (συχνά πολύμηνες), με επιτόπιες ηχογραφήσεις για συλλογή πρωτογενούς υλικού, το οποίο μάλιστα διασταυρώνεται με παλαιότερο πρωτογενές υλικό, με συζητήσεις με ντόπιους πληροφορητές και συμμετοχική παρατήρηση στα λαϊκά δρώμενα, τα πανηγύρια και τα χοροστάσια του κάθε χωριού¹⁴.

Η πολιτισμική χαρτογράφηση και εθνογραφία της ελληνικής υπαίθρου -πέρα από τις ηχογραφήσεις και τις μουσικές καταγραφές σε παρτιτούρες¹⁵- εμπλουτίζεται και από τη διατήρηση προσωπικού ημερολογίου. Εν προκειμένω, στη «Μουσική αποστολή στην Ήπειρο» (4^ο κεφ., σελ. 127-158), ο Π. Καβακόπουλος καταγράφει με γλαφυρό τρόπο και με μια διάθεση αυτο-αναφορικότητας και αναστοχασμού κάθε λεπτομέρεια από το ιστορικό της επιτόπιας έρευνας: τα ταξίδια του, τις συζητήσεις του με τους ντόπιους πληροφορητές, τα ονόματα των μουσικών, που παίζουν και τραγουδούν, ακόμα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

Μέσω της αυτο-αναφορικότητας κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου μειώνεται ή και εξαφανίζεται η απόσταση μεταξύ του ερευνητή και του αντικειμένου του και -παρά τον υποκειμενισμό του- ο λόγος του ερευνητή μπορεί να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενου,¹⁶ μέσω μιας κοινής συνείδησης συμμετοχής.¹⁷

Από την άλλη, η αναστοχαστική του διάθεση και η μεταγενέστερη κριτική των καταγεγραμμένων πολιτισμικών γεγονότων και φαινομένων, πέρα από τις πολύτιμες μνήμες που μεταφέρει, βοηθά στην απαραίτητη αποστασιοποίηση του εθνογράφου από τον 'άλλον' και οδηγεί σ' αυτό που ο Ρώσος θεωρητικός λογοτεχνίας Viktor Shklovsky, πρώτος το 1917, και μετέπειτα ξένοι κι Έλληνες Ανθρωπολόγοι αναφέρουν/περιγράφουν ως

Καβακόπουλος, Π. - Ρωμιάος, Κ. - Παπαχριστοδούλου, Π. (1956), *Μουσικά κείμενα δημοτικών τραγουδιών της Θράκης*, Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών.

Καβακόπουλος, Π. (1959), "Η γιορτή του Αγιόγιαννου στην Καρωτή και τα Βρυσικά Διδυμοτείχου Θράκης", στο *Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού*, Τόμος 24, Αθήνα: Εταιρεία Θρακικών Μελετών, σσ. 269-279.

Καβακόπουλος, Π. (1981), *Τραγούδια της Βορειοδυτικής Θράκης*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (Ι.Μ.Χ.Α.).

Καβακόπουλος, Π. (1993), *Καθιστικά της Σωζόπολης - Χορευτικά της Θράκης*, Θεσσαλονίκη: Ι.Μ.Χ.Α.

Καβακόπουλος, Π. (2005), *Σκοποί και χοροί της Βορειοδυτικής Μακεδονίας*, Αθήνα: Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής & Ακουστικής (Ι.Ε.Μ.Α.).

Καβακόπουλος, Π. (2008), *Ανθολογία μουσικολογικών ανακοινώσεων και δημοσιευμάτων*, Αθήνα: ιδιωτική έκδοση.

Καβακόπουλος, Π. (2016), *Τραγούδι, Μουσική και Χορός στην Ήπειρο*, Γιάννενα: Παν/μιο Ιωαννίνων.

Καβακόπουλος, Π. (2019), *Τραγούδι, Μουσική και Χορός στην Κρήτη*, Αθήνα: Ινστιτούτο Έρευνας Μουσικής & Ακουστικής - Κέντρο Μουσικής Τεκμηρίωσης (Ι.Ε.Μ.Α.).

14. Βαρβούνης 1994, 15, 18, 30, 35, 47-8, 69-70.

15. Καβακόπουλος 2016, 140-50, 165-246, 260-476.

16. Σηφάκης 2003, 28-9.

17. Scheler 1948. Stagl 1981, 10.

‘απο-οικειώση’¹⁸. Έτσι, ο αναστοχασμός και η μεταγενέστερη κριτική ισορροπούν -ακούσια ή υποσυνείδητα μεν, αξιοπρόσεχτα δε- ανάμεσα στον εθνογραφικό ρεαλισμό (έτσι, όπως τον περιγράφει ο θεμελιωτής της επιτόπιας έρευνας, Bronislan Malinowski)¹⁹ και -σύμφωνα με την Γκέφου-Μαδιανού- στην πολιτισμική κριτική²⁰.

Ενδεικτικά παραδείγματα από το προσωπικό ημερολόγιο του συγγραφέα, έτσι όπως αναδημοσιεύονται στον τόμο *Τραγούδι, Μουσική και Χορός στην Ήπειρο*, είναι: «Περίοδος Δωδεκάμερου. Κρίνω σκόπιμο, καθώς πέρασε ένας μήνας από την εργασία μου στην περιοχή Ηπείρου, να κάνω μερικούς σχολιασμούς του υλικού που συγκέντρωσα, καθώς και γενικές παρατηρήσεις και σκέψεις, αρχίζοντας από την αναπόληση της δικής μου παιδικής και νεανικής ζωής, αφού η Ήπειρος είναι η πατρίδα μου (Βήσσανη)»²¹.

Στο εν λόγω απόσπασμα, γραμμένο τον Δεκέμβριο του 1977, γίνεται εμφανής η έως ένα σημείο αναπόφευκτη ταύτιση του εθνογραφικού υποκείμενου με το εθνογραφούμενο αντικείμενο μελέτης και τον πολιτισμικό χώρο, ο οποίος αποτελεί βιωματικό τόπο μνήμης, περίπτωση που ο Ελ. Αλεξάκης ονομάζει «Ανθρωπολογία οίκου»²², ενώ σύμφωνα με τον Ε. Παπαταξιάρχη, όταν ο ερευνητής έχει καταγωγική ή βιωματική σχέση με τον εθνογραφούμενο χώρο, τότε πρόκειται για ανθρωπολογικό λαογραφισμό²³.

Η καταγραφή προσωπικών εμπειριών και βιωμάτων του ερευνητή κατά την έρευνα πεδίου είναι -σύμφωνα με τον Μ. Βαρβούνη- σύνθετες φαινόμενα²⁴.

Από τα ημερολόγια του δε λείπουν οι εντυπώσεις και οι σχολιασμοί του για τις τυχόν αλλαγές, αλλοιώσεις, μετατροπές (όπου αυτές παρατηρούνται) στο ύφος, στη μουσική ή χορευτική επιτέλεση, στον σκοπό, στο ποιητικό κείμενο, και φυσικά δεν παραλείπει να σχολιάζει την όποια διαφύλαξη της τοπικής ηπειρώτικης παράδοσης σε χωρο-χρονικό επίπεδο. Επισημαίνω, τα παρακάτω δύο σημεία από το δημοσιευμένο ημερολόγιο του Π. Καβακόπουλου:

α. Πολλά από τα δημοτικά μας τραγούδια έχουν λησμονηθεί στο πέρασμα του χρόνου κι έχουν παραμείνει μόνο ως οργανικά. Αυτό το διαπίστωσα σε πολλές περιπτώσεις, όπως π.χ. στον οργανικό σκοπό-πατινάδα ‘Ποταμιά’. Συμπτωματικά, στους Κήπους Ζαγορίου το 1965, ένας παλιός λαουτιέρης θυμόταν και μου τραγούδησε μερικούς στίχους. Το ίδιο συμβαίνει και με πολλά Μπεράτια»²⁵.

18. Shklovsky 1998, 16. Marcus και Fischer 1986, 137. Αυδίκος 2009, 20-1.

19. Malinowski 1922. Μαλινόφσκι 1984.

20. Γκέφου-Μαδιανού 2011.

21. Καβακόπουλος 2016, 129.

22. Peirano 1998, 105-28. Αλεξάκης 2003, 39. Αλεξάκης 2015.

23. Παπαταξιάρχη 2003, 69.

24. Βαρβούνης 1994, 47-8.

25. Καβακόπουλος 2016, 95.

β. Στις 4 Μαρτίου ταξίδεψα στη Βήσσανη για να παρακολουθήσω ένα βλάχικο γάμο. Τα αποτελέσματα ήταν πενιχρότατα. Τοπικά έθιμα και τραγούδια άρχισαν να εξαφανίζονται, τη θέση των παραδοσιακών τραγουδιών παίρνουν μοντέρνα συρτο-τσιφτετέλια από ταξιδεμένους στην Αθήνα λαϊκούς μουσικούς. Τα μόνα που κάπως διατηρούνται ακόμα είναι ορισμένα γυρίσματα μελωδικά, που τα παίζουν τα όργανα μετά από ένα κύριο τραγούδι. Τα παραδοσιακά τραγούδια ακούγονται σπάνια και σε κακή εκτέλεση, όταν κάποιος ηλικιωμένος μπει στον χορό. Οι μουσικοί χρησιμοποιούν ηλεκτρικές κithάρες, αρμόνια και τζαζ [σ.τ.επ. drum set]²⁶.

Στο πρώτο απόσπασμα (χωρίς ημερο-χρονολογία), ο Π. Καβακόπουλος προβαίνει σε συγκρίσεις μεταξύ της συγχρονικής και παλαιότερης επιτέλεσης μερικών σκοπών, οι οποίοι από ασματικά τραγούδια έχουν μετατραπεί σε οργανικούς σκοπούς, χάνοντας ένα πολύτιμο κομμάτι της αρχικής τους μορφολογίας και μουσικο-ποιητικής τους δομής. Στο 2^ο απόσπασμα, το οποίο είναι γραμμένο τον Μάρτιο του 1978, ο μουσικός Λαογράφος Π. Καβακόπουλος παρατηρεί την αντικατάσταση του παλιότερου ρεπερτορίου από τραγούδια του συρμού, ως προϊόν επιρροής από την εκμοντερνισμένη -και πολιτισμικά ηγεμονική- Αθήνα, ενώ σχολιάζει και την αλλαγή στη σύνθεση της παραδοσιακής κομπανίας με όργανα ηλεκτρικά και εντελώς ξένα ως προς την παράδοση της ερευνώμενης γεω-πολιτισμικής περιοχής. Η συγκριτική αυτή παρατήρηση για τις μεταλλαγές και τις διαφοροποιήσεις, που έχουν επέλθει, σε συγχρονική και διαχρονική βάση, στην ίδια γεω-πολιτισμική περιοχή, είναι από τις βασικές μεθοδολογικές παραμέτρους της λαογραφικής έρευνας, κατά τον Μ. Βαρβούνη²⁷.

Ακολουθώντας τις μεθόδους της οπτικής Λαογραφίας και οπτικής Ανθρωπολογίας²⁸, η οποία επεκτείνει τα εργαλεία της στα τεχνολογικά μέσα καταγραφής (φωτογραφική μηχανή, κάμερα και βιντεοσκόπηση)²⁹, την αξία των οποίων προβάλλει και ο Βαρβούνης στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας³⁰, τα κείμενα και οι μουσικές καταγραφές του Καβακόπουλου στο πεντάγραμμο (παρτιτούρες) συμπληρώνονται από πάμπολλες φωτογραφίες των πληροφορητών και συνεργατών του-φορέων της παράδοσης: μουσικών, τραγουδιστών, χορευτών, επιτελέσεις ορχηστρών, αναβιώσεις εθίμων, δρώμενων (εικ. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11), όπως επίσης και από ψηφιακό δίσκο εικόνας (DVD) με αποσπάσματα από χορευτικές και μουσικές επιτελέσεις. Είναι προφανές, ότι η αιχμαλωτισμένη -σε φωτογραφία ή βίντεο- πραγματικότητα αναπαριστά έναν «ορατό κόσμο ανθρώπων μέσα στο βιωμένο περιβάλλον τους», σύμφωνα με τους Morphy και Banks³¹, που αποκαλύπτει πολύ περισσότερα

26. Καβακόπουλος 2016, 137.

27. Βαρβούνης 1994, 18, 20.

28. Piauxt 2009.

29. Bernard και Cravlee 2015, 442. Camara de Landa κ.ά. 2015.

30. Βαρβούνης 1994, 78.

31. Morphy και Banks 1997, 10-1.

απ' όσα μπορεί να μεταδώσει στον αναγνώστη το εθνογραφικό κείμενο. Η 'απαθανάτιση' του εθνογραφικού του υλικού, καθώς και η συμπλήρωση με τα τεκμήρια ήχου και εικόνας του εθνογραφικού του 'κειμένου' (γραπτού και οπτικού), αποτελούν με τη σειρά τους αντικείμενα επιστημονικής μελέτης³².

Βλέποντας τα βιντεοσκοπημένα αποσπάσματα, παρατηρούμε, ότι η 'σκηνοθετική' προσέγγιση και πρόθεση του ερευνητή Π. Καβακόπουλου κατά τις επιτόπιες έρευνες, είναι να καταγράψει την αυθόρμητη χορευτική έκφραση των ντόπιων γλεντιστών σε πανηγύρι/ γιορτή/ γάμο κ.λπ. Με τη φράση «αυθόρμητη χορευτική έκφραση» και τη λέξη «ντόπιος» επισημαίνεται, ότι η επιλογή του Π. Καβακόπουλου για βιντεοσκόπηση και 'απαθανάτιση' των παραδοσιακών χορών δεν είναι η χορογραφημένη -άρα εν πολλοίς προμελετημένη, διαμεσολαβημένη, φολκλορι(στι)κή³³ και ανιστορική- (ανα)παράσταση των χορών από χορευτικούς συλλόγους, αλλά η όσο το δυνατόν 'αυθεντική' -χωροχρονικά- αποτύπωση της εν εξελίξει λαϊκής χορευτικής έκφρασης και μουσικής πρακτικής μιας βιωμένης από τους γηγενείς παράδοση (κι όχι από τυχαίους τουρίστες), που είναι και το ζητούμενο/ ευκαίιο στις εθνογραφικές καταγραφές³⁴.

Το γεγονός ότι: ο Π. Καβακόπουλος -πέρα από μουσικός λαογράφος και εθνογράφος- έχει ταυτόχρονα την ιδιότητα και του βιωματικού αλλά και του σπουδαγμένου μουσικού, νόρμες δηλ. που παραπέμπουν στη λαϊκότητα και τη λογιότητα, την προφορικότητα και την εγγραμματοσύνη, σύμφωνα με τον Αμερικάνο Φιλόσοφο και Πολιτισμολόγο Walter Ong³⁵, είναι καθοριστικό για την επιτυχία του εθνογραφικού του έργου.

Η βιωματική του τριβή με τη μουσική παράδοση του τόπου του, τη Βήσσανη, αλλά και τις ευρύτερες περιοχές του Ν. Ιωαννίνων, έτσι όπως τις γνωρίζει πατροπαράδοτα μέσα από τους παραδοσιακούς μουσικούς της οικογένειάς του (ο πατέρας, ο παππούς και ο προπάππος του παίζουν παραδοσιακό βιολί), αλλά και παίζοντας ο ίδιος μουσική σε πανηγύρια και γάμους, από δώδεκα ετών (εικ. 12), είναι το εχέγγυο για την εμπιστοσύνη που κερδίζει από τους πληροφορητές του -εξίσου σημαντική παράμετρος, σύμφωνα με τους Cohen, Manion και Morrison, τον Βαρβούνη και τον Χαψούλα-³⁶, οι οποίοι δέχονται να μοιραστούν μαζί του τα μυστικά της δικής τους παράδοσης και της τέχνης τους. Ενίοτε, όμως, δε λείπουν και περιπτώσεις, όπου οι

32. Χαψούλας 2010, 26.

33. Για την φολκλορι(στι)κή αναπαράσταση κι επιτέλεση του χορού και της μουσικής βλ. Κάβουρας 2010, 29-39, 46-9. Παπαπαύλου 2010, 89-102.

34. Μάνος 2004, 62. Ντισιάκος 2004, 370.

35. Walter Ong 2005.

36. Η συνάφεια ιδιοτήτων ερευνητή και υποκειμένων έρευνας συμβάλλει στην ανάπτυξη εγγύτητας κι εμπιστοσύνης μεταξύ εθνογράφου και εθνογραφούμενου. Cohen κ.ά. 2000. Βλ. επίσης, Βαρβούνης 1994, 47, 62. Χαψούλας 2010, 25.

καλλιτέχνες -πληροφορητές αρνούνται να συνεργαστούν ή ζητούν αμοιβή, όταν καλούνται να παίξουν ζωντανά μουσική ή να ηχογραφηθούν για λόγους ερευνητικούς/επιστημονικούς/ εθνογραφικούς, όπως φαίνεται από το παρακάτω απόσπασμα: «*Η προσπάθειά μου για επαφή προσκρούει, από την πρώτη στιγμή, στη χρηματική τους απαίτηση, παρότι προβάλλω το μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα της αποστολής μου*»³⁷.

Από την άλλη, οι σπουδές του στη θεωρία της δυτικής μουσικής, στο κλασικό βιολί (Ωδείο Αθηνών) και τη βυζαντινή μουσική (Ελληνικό Ωδείο), με τους καλύτερους καθηγητές μουσικής της εποχής, όπως Μίνωα Δούνια (θεωρητικό δυτικής μουσικής και μουσικοκριτικό), Δημήτρη Χωραφά (βιολιστή και μαέστρο), Μάριο Βάρβογλη (συνθέτη, θεωρητικό δυτικής μουσικής), Μενέλαο Παλλάντιο (συνθέτη, θεωρητικό δυτικής μουσικής), Θεόδωρο Χατζηθεοδώρου (θεωρητικό βυζαντινής μουσικής), συνδυασμένες με το χάρισμα του 'καλού αυτιού' τού δίνουν τον απαραίτητο οπλισμό, αφενός για να καταγράψει στο πεντάγραμμο τους σκοπούς που ακούει, αφετέρου για να κάνει συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών μουσικών ειδών, υπερπηδώντας τα όρια μεταξύ λόγιου ή 'έντεχνου' και παραδοσιακού/ λαϊκού, και μεταξύ διαφορετικών μουσικών συστημάτων, όπως μονοφωνία και πολυφωνία. (Πριν είδαμε τη συγκριτική του προσέγγιση στο τοπικό ρεπερτόριο της ίδιας μουσικής παράδοσης).

Πιο συγκεκριμένα, ο Π. Καβακόπουλος προβαίνει σε ειδολογικές συγκρίσεις μεταξύ της παραδοσιακής μουσικής (δηλ. της λαϊκής μουσικής της υπαίθρου), με τη βυζαντινή μουσική (δηλ. της λόγιας εκδοχής της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς)³⁸ κι ενίοτε με τη λόγια ευρωπαϊκή μουσική. Σε απόσπασμα από την εισήγησή του σε Συνέδριο, το 2001, με θέμα «Το πολυφωνικό τραγούδι της Ηπείρου σε σχέση με τη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική»³⁹, συγκρίνει τη μορφολογική δομή του πολυφωνικού τραγουδιού της Ηπείρου με εκείνη του μονοφωνικού βυζαντινού μέλους, σε επίπεδο φωνών και αρμονίας, κάνοντας μια οριζόντια μελωδική και κάθετη αρμονική και διαστηματική ανάλυση⁴⁰.

37. Καβακόπουλος 2016, 129.

38. Δαλιανούδη 2010, 28.

39. Διεθνές Συνέδριο 10-11-12 Αυγούστου, 2001, Βήσσανη, Ν. Ιωαννίνων (δεν αναφέρονται άλλα στοιχεία για το συνέδριο). Βλ. Καβακόπουλος 2016, 24.

40. Το απόσπασμα από την ανακοίνωση του Π. Καβακόπουλου είναι το εξής: «Βυζαντινή μουσική και πολυφωνικό τραγούδι παρουσιάζουν μια συγγενική αλληλουχία παράλληλων φωνών. Στην έντεχνη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική οι ξεχωριστές φωνές του Κανονάρχη, του Πρωτοψάλτη και των Ισοκρατών, παρουσιάζουν στο σύνολό τους ένα όμορφο μουσικό μεγαλούργημα. Αντίστοιχα οι φωνές του πολυφωνικού τραγουδιού (Παρτή, Κλώστη, Ρίχτη και Λαλιάς), έστω κι αν είναι σε διάφωνα διαστήματα, συγκροτούν μια ευχάριστη και ιδιαίτερη αρμονία. Και τα δύο είδη μουσικής, το ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι και η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική, παρά τη διαφορετική αρχιτεκτονική τους δομή, δίνουν εξίσου μια παράλληλη και ζηλευτή τελειότητα». Καβακόπουλος 2016, 133.

Οι συγκρίσεις του, ακόμα κι όταν αφορούν το ίδιο μουσικό είδος, π.χ. την παραδοσιακή μουσική, επεκτείνονται και σε γεωγραφικό επίπεδο, συγκρίνοντας τον τρόπο, με τον οποίο επιτελείται το ίδιο παραδοσιακό ρεπερτόριο σε γειτονικές περιοχές ή σε πανελλαδικό επίπεδο, σχολιάζοντας τις όποιες μορφολογικές, μουσικολογικές και χορευτικές παραλλαγές και διαφοροποιήσεις. Ενδεικτικό και χαρακτηριστικό παράδειγμα η σύγκριση του χορευτικού σκοπού με πανελλήνιο χαρακτήρα «Μπεράτης» της Ηπείρου με τον «Μπεράτη» της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας, της Ρούμελης και της Πελοποννήσου (εικ. 13)⁴¹.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί άλλη μια συμβολή του Π. Καβακόπουλου στην Μουσική Λαογραφία και τη Μουσική Εθνογραφία της Ηπείρου, δεδομένου ότι η συγκριτική αυτή προσέγγιση (ειδολογική και γεωγραφική) παραπέμπει στον πρόγονο της Εθνομουσικολογίας⁴², γνωστό από τα μέσα του 20ού στην Ελλάδα ως Συγκριτική Μουσικολογία, (που πρωτο-εμφανίζεται στα τέλη του 19ου αιώνα στη Γερμανία με τον όρο *Vergleichende Musikwissenschaft*)⁴³.

Αναφερόμενη πάλι στους σπουδαίους καθηγητές μουσικής του Π. Καβακόπουλου, ως μου επιτραπεί να προεκτείνω λίγο τη σκέψη μου και να τολμήσω να αποδώσω την ιδιαίτερη αγάπη του Π. Καβακόπουλου για καταγραφή και ανάδειξη της ελληνικής μουσικο-χορευτικής παράδοσης, εν μέρει και στο γεγονός, ότι θήτευσε κοντά στους Μάριο Βάρβογλη και Μενέλαο Παλλάντιο, συνθέτες της ελληνικής Εθνικής Μουσικής Σχολής. Η ελληνική Εθνική Μουσική Σχολή -με κύριο εκφραστή τον Μανώλη Καλομοίρη- ακολουθώντας το παράδειγμα των Εθνικών Μουσικών Σχολών κυρίως της ανατολικής και βόρειας Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ρωσία, Πολωνία, Νορβηγία κ.ά.), την ιδεολογία της Ρομαντικής Σχολής και της Γερμανικής Λαογραφίας περί ανάδειξης του εθνικού λαϊκού στοιχείου στο πλαίσιο των εθνών-κρατών⁴⁴, προβάλλει τη γηγενή (ελληνική) λαϊκή μουσική παράδοση,⁴⁵ μέσα από την παιδεία στη δυτικο-ευρωπαϊκή μουσική⁴⁶.

41. Ο Π. Καβακόπουλος γράφει στο βιβλίο του, *Τραγούδι - Μουσική και Χορός στην Ήπειρο* (Καβακόπουλος 2016, 132): «Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί ο χορευτικός σκοπός 'Μπεράτης'. Μια παραλλαγή μου έδωσε επίσης ο Δελιγιάννης. 'Μπεράτης' είναι το όνομα δημοτικών μελωδιών, που χορεύονται σε όλη τη στεριανή Ελλάδα, εκτός από την Αν. Μακεδονία και τη Θράκη. Το 'Μπεράτι' της Μακεδονίας διαφέρει από αυτό της Θεσσαλίας σε μελωδία, κλίμακα, ρυθμό και χορό, όπως επίσης το 'Μπεράτι' της Ηπείρου από αυτό της Ν. Ηπείρου, Άρτας, Πρέβεζας και Ευρομέρου. Διαφέρει επίσης το 'Μπεράτι' της Ρούμελης από το 'Μπεράτι' της Πελοποννήσου. Γεννιέται το ερώτημα πώς το όνομα αυτό αποδίδεται από κοινού σε διαφορετικούς σκοπούς με διαφορετική κατά τόπους χροιά, χωρίς καμιά μελωδική και ρυθμική σχέση μεταξύ τους».

42. Kunst 1974.

43. Muggleston και Adler 1981, 1-21. Pegg 2001, 367-403. Nettl 2005, 3-15. Seel 2011, 1632. Χαψούλας 2010, 13-9.

44. Myers 1992, 3-18. Pegg κ.ά. 2001, 367-403. Bartok, 1931, 1-11. Μπάρτοκ 1997.

45. Bartok, 1931, 1-11. Μπάρτοκ 1997.

46. Ψυχοπαίδη-Φράγκου 1990.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΡΟΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Σαν μια γενική παρατήρηση θα λέγαμε ότι η μουσικο-χορευτική παράδοση της Ηπείρου είναι ταξινομημένη από τον Π. Καβακόπουλο:

- *ανά νομό* (Ν. Ιωαννίνων, Ν. Θεσπρωτίας, Ν. Άρτας, Ν. Πρέβεζας και πανηπειρωτική)
- *ανά είδος* («χοροί στα δύο», χοροί «στα τρία», δίσημοι, τρίσημοι, δεκάσημοι, συρτοί, ιδιότυποι, οργανικοί σκοποί κ.λπ.)
- *ανά περίσταση* (του γάμου, της τάβλας κ.ά.), αλλά και
- *αλφαβητικά* για λόγους ευρετηριακούς⁴⁷

Στο 1^ο κεφάλαιο (σελ. 32-69) αναφέρεται το ιστορικό της παρούσας συλλογής από την επιτόπια έρευνα. Εδώ ο Π. Καβακόπουλος -καταθέτοντας δημοσίως τον σεβασμό του προς όλους τους πληροφορητές και καλλιτέχνες, που έπαιξαν για να τους ηχογραφήσει- αναφέρει τα ονόματα των μουσικών και τις περιοχές, απ' όπου προέρχονται και όπου δραστηριοποιούνται επαγγελματικά.

Μεταξύ άλλων αναφέρονται: η *κομπανία* των «Καψαλαίων», γνωστή με την επωνυμία «Τακούτσια», οι Γρηγόρης (κλαρίνο) και Χρήστος Καψάλης ή Ζούλης (ντέφι), Λευτέρης Σαρρέας (κλαρίνο), Τάσος (κλαρίνο) & Φώτης Χαλκιάς (λαούτο), Σταύρος Καψάλης (κλαρίνο) και Πετρέφης Δεληγιάννης (βιολί), «Σουκαίοι», Βασίλης Σούκας ή Σαγάνης (κλαρίνο), Πετρο-Λούκας Χαλκιάς (κλαρίνο), Αριστείδης Μόσχος (σαντούρι), Νίκος Φιλιππίδης (κλαρίνο), Παντελής Μπεσίρης (βιολί), Αυγέρης (κλαρίνο) & Γιάννης Μπάος (βιολί και τραγούδι), Ερωφίλη Παπαζώτου (τραγούδι).

Το β' μέρος του 1^{ου} κεφαλαίου είναι αφιερωμένο στους μουσικούς (οργανοπαίκτες και τραγουδιστές) και τις *κομπανίες* (παραδοσιακές ορχήστρες), που έγραψαν τη δική τους ιστορία στην τοπική μουσική παράδοση της Ηπείρου, αποτείνοντας έτσι φόρο τιμής σ' αυτούς αλλά και αφήνοντας πολύτιμη αρχειακή παρακαταθήκη σε μεταγενέστερους ερευνητές (εθνομουσικολόγους, λαογράφους, ανθρωπολόγους, πολιτισμολόγους και ιστορικούς). Οι καλλιτέχνες είναι ταξινομημένοι ανάλογα με το όργανο που παίζουν: βιολί - κλαρίνο - λαούτο - κιθάρα - ντέφι - φλογέρα - τραγουδιστές και *κομπανίες*.

Στις στεριανές -συνεπώς και στις ηπειρώτικες- *κομπανίες* (εικ. 14), αποτελούμενες από: κλαρίνο, βιολί, λαούτο και ντέφι, το κύριο σολιστικό, μελωδικό όργανο (που παίζει την πρωτεύουσα μελωδία του σκοπού) είναι το κλαρίνο. Το βιολί, επίσης μελωδικό όργανο, έχει συνήθως μικρότερο ρόλο, ντουμπλάροντας τη βασική μελωδία του κλαρίνου. Έτσι, εξηγείται και η εθμική πρακτική, να προηγείται η αναφορά στο κλαρίνο, ως πρώτο όργανο, και να έπονται τα υπόλοιπα όργανα, σύμφωνα με τον ρόλο

47. Βλ. παρακάτω ανάλυση, όπως και Καβακόπουλος 2016, 160-476.

τους στην ορχήστρα (μελωδικό, συνοδευτικό, ρυθμικό), ενώ δε σπανίζουν και οι περιπτώσεις ολόκληρη η *κομπανία* να αποκαλείται ως «κλαρίνα» (χαρακτηριστική φράση: «ήρθαν τα κλαρίνα» ή «παίζουν τα κλαρίνα»), κυρίως χάριν ευκολίας στον προφορικό λόγο, όπου σαφώς, όμως, ενέχεται και μια ιεραρχική κατάταξη των οργάνων.

Δε θα μπορούσε εδώ να παραλειφθεί ο σχολιασμός, ότι ο Π. Καβακόπουλος στις περιγραφές των *κομπανιών* αναφέρει, εντούτοις, πρώτα το βιολί. Αυτή η -περισσότερο ή λιγότερο αυθόρμητη- επιλογή του μπορεί να ερμηνευθεί ως απόρροια της αναπόφευκτης εν μέρει ταύτισης του εθνογράφου με το αντικείμενο έρευνάς του⁴⁸, λόγω της διπλής του ιδιότητας ως εθνογράφου και ως μουσικού και μάλιστα βιολιστή.

Ταυτόχρονα παραθέτει σπάνιο φωτογραφικό υλικό, (εικ. 15-22), που ξεκινά από τη δεκαετία του '30 και φτάνει έως τα τέλη της δεκαετίας του '80, με πορτρέτα μουσικών, με παλιές κομπανίες σε χοροστάσια και γλέντια, εμλουτίζοντας έτσι το εθνογραφικό του κείμενο με μια παράλληλη εξωλεκτική αφήγηση, η οποία προσδίδει ζωντάνια και παραστατικότητα.

Ο αφηγηματικός μας φακός θα φωτίσει και τη *Δημοτική Ορχήστρα και Χορωδία* Παντελή Καβακόπουλου (εικ. 23, 24, 25), τις οποίες συγκροτεί και διευθύνει ο ίδιος το 1947, με σκοπό τη μετάδοση δημοτικών τραγουδιών από όλη την Ελλάδα, στο πλαίσιο των εκπομπών του στον ραδιοφωνικό σταθμό των Ενόπλων Δυνάμεων και του Ε.Ι.Ρ., με τίτλο «Το δημοτικό τραγούδι στις πηγές του». Με τα εν λόγω μουσικά σχήματα (ορχήστρα και χορωδία), τα οποία αποτελούνται από τους πλέον καταξιωμένους παραδοσιακούς μουσικούς (οργανοπαίχτες και τραγουδιστές) κατά τόπους, με πανελλαδική αναγνώριση, ο Π. Καβακόπουλος πραγματοποιεί συναυλίες σε Ελλάδα και εξωτερικό και δισκογραφεί το καταγεγραμμένο εθνογραφικό υλικό που συλλέγει.

Ανάμεσα στα ονόματα των μελών ξεχωρίζουν οι κλαριντζίδες Τάσος Χαλκιάς και Βασίλης Σούκας, ο σαντουριέρης Αριστείδης Μόσχος, ο Λάμπρος Σαββαΐδης στο κανονάκι, ο βιολιστής Γιώργος Κόρος, ο λαουτιέρης Χρήστος Ζώτος, ενώ στο τραγούδι συναντάμε μεταξύ άλλων τους: Χρόνη Αηδονίδη, Ξανθίππη Καραθανάση, Αλέκο Κιτσάκη και Ειρήνη Καβακοπούλου-Μπριλλάκη.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Σύμφωνα με τον Π. Καβακόπουλο οι Νομοί Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας έχουν το γηγενές ηπειρώτικο χρώμα, ενώ οι Νομοί Άρτας και Πρέβεζας έχουν δεχτεί επιρροές: η μεν Άρτα από Αιτωλοακαρνανία, η δε Πρέβεζα από Λευκάδα (όπως και από πιο απομακρυσμένες περιοχές λόγω των εμπορικών και ναυτικών συναλλαγών), γι' αυτό και το μεγαλύτερο καταγεγραμμένο ρεπερτόριο προέρχεται από τους δύο πρώτους νομούς.

48. Αλεξιάκης 2003, 39.

Στη μουσική παράδοση της Ηπείρου διακρίνονται τέσσερα μουσικά ιδιώματα, τα οποία συναντώνται στους εξής γεωγραφικούς άξονες:

1. περιοχή Ιωαννίνων (Πωγώνι, Ζαγόρι, Κούρεντα, Δωδώνη, Τζουμέρκα)- Θεσπρωτίας (Παραμυθιά, Φιλιάτες, Μουργκάνια)
2. περιοχή Κόνιτσας (με επιρροές από Δ. Μακεδονία)
3. περιοχές Άρτας και Πρέβεζας (με επιρροές από Αιτωλοακαρνανία και Λευκάδα)
4. περιοχές Συρράκου και Καλαρρυτών με τα βλαχόφωνα τραγούδια

Οι θεματικές κατηγορίες, στις οποίες ταξινομεί ο Π. Καβακόπουλος τους σκοπούς και τα τραγούδια της ηπειρώτικης μουσικής παράδοσης, ακολουθώντας μια διαφορετική κατηγοριοποίηση των δημοτικών τραγουδιών από εκείνες των Λαογράφων Στ. Κυριακίδη⁴⁹, Δ. Λουκάτου⁵⁰ και Ν. Πολίτη⁵¹, είναι πέντε:

1. του γάμου
2. της αποκριάς
3. της εργασίας
4. του πανηγυριού
5. τα πολυφωνικά

Κάνοντας μια χονδρική μουσικολογική παρουσίαση της ηπειρώτικης μουσικής παράδοσης (κεφάλαιο 2, σελ. 72-92), ο Π. Καβακόπουλος αναφέρεται στο πολυφωνικό τραγούδι, στο μοιρολόι και στον παραδοσιακό γάμο.

Σε ό,τι αφορά το *μοιρολόι*, το οποίο ως επί το πλείστον είναι δομημένο πάνω σε πεντατονική διατονική κλίμακα, ο Π. Καβακόπουλος το χαρακτηρίζει ως ιδιαίτερα προσφιλές είδος τραγουδιού, που συνοδεύει κάθε λύπη αλλά και χαρά του Ηπειρώτη γλεντιστή, και συνδέει τη χαρμολύπη αυτή με το φαινόμενο της ξενιτιάς: «Το μοιρολόι ήταν και συνεχίζει να είναι [...] σε όλη την Ήπειρο ο εναρκτήριος σκοπός κάθε γλεντιού, πανηγυριού και γάμου. Είναι παράδοξο κι όμως αληθινό: οι Ηπειρώτες μόνο με το μοιρολόι ευχαριστούνται. Η μουσική ολοκλήρωση του Ηπειρώτη επιτυγχάνεται, εφόσον θα φτάσει στο σημείο να κλάψει. Ίσως σε αυτό να έχει συντελέσει και η εύλογη κατάσταση νοσταλγίας, αποτέλεσμα του μόνιμου ξενιτεμού»⁵².

49. Κατά τον Στ. Κυριακίδη τα δημοτικά τραγούδια ταξινομούνται σε: 1. κυρίως άσματα (εργατικά, της αγάπης, παιδικά, του γάμου, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, κλέφτικα, ιστορικά, σατιρικά, γνωμικά, περιστατικά, θρησκευτικά), 2. διηγηματικά (ακριτικά παραλογές, ρίμες) και 3. δραματοποιημένα (παιχνίδια και παραστάσεις που υποκαθιστούν το θέατρο. Υπόθεση από αναγεννησιακά έπη και θέατρο σκιών).

50. Κατά τον Δ. Λουκάτο τα δημοτικά τραγούδια ταξινομούνται σε: 1. επικά, 2. λυρικά, 3. οικογενειακά, 4. θρησκευτικά, 5. εποχικά, 6. κοινωνικά, 7. γνωμικά, 8. παιδικά.

51. Η ταξινόμηση του Ν. Πολίτη (την οποία εφαρμόζει το Κ.Ε.Ε.Λ.) είναι η εξής: 1. Ακριτικά, 2. Ιστορικά, 3. Κλέφτικα, 4. Παραλογές, 5. Της αγάπης, 6. Νυφιάτικα, 7. Νανουρίσματα, 8. Κάλαντα, 9. Βαίτικα, 10. Της ξενιτιάς, 11. Μοιρολόγια, 12. Του κάτω κόσμου, 13. Γνωμικά, 14. Εργατικά, 15. Περιγελαστικά.

52. Καβακόπουλος 2016, 130.

Ειδική μνεία γίνεται στο πολυφωνικό τραγούδι, ως ξεχωριστό μουσικό ιδίωμα που επιχωριάζει στην Ήπειρο (Πωγώνι, Δερόπολη, Χιμάρα, Αργυρόκαστρο) και τη Νότια Αλβανία, το οποίο -συμπληρώνω- διαφοροποιείται πλήρως από την πολυφωνία της Δυτικής λόγιας μουσικής κι αποτελεί την εξαίρεση στο ρεπερτόριο της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής⁵³, η οποία είναι μονοφωνική με στοιχεία μόνο οργάνικης ετεροφωνίας⁵⁴. Το πολυφωνικό τραγούδι της Ηπείρου είναι φωνητικό (δηλ. χωρίς συμμετοχή οργάνων) και ταξινομείται σε δύο κατηγορίες: στα καθιστικά, που είναι σε πιο αργό ρυθμό, και στα χορευτικά, σε πιο γρήγορο.

Μέσα από την αναλυτική περιγραφή των ρόλων των βασικών φωνών, που μετέχουν στο πολυφωνικό τραγούδι, ήτοι του «παρτή», του «γυριστή»/«κλώστη», των «ισοκρατών», όπως και των βοηθητικών φωνών, ήτοι του «ρίχτη» και της «λαλιάς», ξετυλίγεται η αρχιτεκτονική δομή του πολυφωνικού τραγουδιού, το οποίο παρουσιάζει ιδιόμορφες παραλλαγές ανάλογα την περιοχή (π.χ. στο Πωγώνι έχουμε και τις βοηθητικές φωνές).

Αξιοσημείωτο είναι, ότι ο Π. Καβακόπουλος προβαίνει σε σύγκριση του ελληνικού με το αλβανικό πολυφωνικό τραγούδι, τονίζοντας τη συμμετοχή περισσότερων φωνών στο ηπειρώτικο πολυφωνικό και κυρίως την πλούσια ποικιλματική τεχνοτροπία του «κλώστη»/«γυριστή».

Από την άλλη μεριά, η ειδολογική σύγκριση μεταξύ πολυφωνικού τραγουδιού και βυζαντινού μέλους σε ό,τι αφορά τις κύριες φωνές και τη διασημματική πλοκή μεταξύ τους, μπαίνοντας στα χωράφια της Συγκριτικής Μουσικολογίας (για την οποία έγινε λόγος νωρίτερα).

Τα έθιμα και τα στάδια του παραδοσιακού γάμου στην Ήπειρο (3^ο μέρος του ίδιου κεφαλαίου), περιγράφονται από τον συγγραφέα με γλαφυρό και μεστό τρόπο. Αυτό που προέχει για τον Π. Καβακόπουλο δεν είναι η απλή περιγραφή των εθιμικών και δρωμενικών τελετουργιών του ηπειρώτικου γάμου, αλλά η ενσυνείδητη σύνδεση του μουσικού και χορευτικού ρεπερτορίου με το κοινωνικό κι ευρύτερα πολιτισμικό γίγνεσθαι, ως ένα αναπόσπαστο και λειτουργικό πλαίσιο⁵⁵. Το γεγονός αυτό αναβαθμίζει την προσέγγιση του Π. Καβακόπουλου από απλή λαογραφική περιγραφή και καταγραφή γεγονότων σε μια πρώιμη εθνομουσικολογική και ανθρωπολογική προσέγγιση πολιτισμικών φαινομένων.

ΜΕΛΙΚΗ, ΡΥΘΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗ ΔΟΜΗ ΜΟΥΣΙΚΟ-ΧΟΡΕΥΤΙΚΟΥ ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Η μεγαλύτερη ίσως συμβολή του Π. Καβακόπουλου είναι η μουσική ανάλυση των 300 ηπειρώτικων τραγουδιών (3^ο κεφ., σελ. 93-126), που συνέλεξε κατά τις έρευνες

53. Λώλης 2016, 16-9.

54. Αμαργιανάκης 1999, 35.

55. Λουτζάκη 2004, 6-10. Μάνος 2004, 56-62. Χαψούλας 2010, 35-42.

πεδίου, αναλύοντας τη μελική, τη ρυθμική και τη μετρική δομή τους. Στη μελική δομή των καταγεγραμμένων σκοπών και τραγουδιών κάνει λόγο για τις κλίμακες, την τεχνοτροπία των φωνών και των οργάνων (συρσίματα-κυλίσματα), στον συνοδευτικό ρόλο των οργάνων και τις διαστηματικές σχέσεις. Αναφέρεται, επίσης, και στην περίπτωση μετατροπής ενός τραγουδιού από ασματικό (τραγούδι με λόγια) σε οργανικό (χωρίς λόγια, δηλ. μουσικός σκοπός).

Στη ρυθμική δομή γίνεται λόγος για τους συνήθεις ρυθμούς, που απαντώνται στους σκοπούς και τα τραγούδια της Ηπείρου: 2σημους, 3σημους, 4σημους, 5σημους, 6σημους, 7σημους, 8σημους και 10σημους (ο 9σημος απαντάται μόνο σε δύο παραδοσιακά τραγούδια, το «Φυσούνι» και το «Να σκάσεις Μπαζαρκάνα», κι έναν μικρασιάτικο καρσιλαμά «Ελενάκι, Ελενάκι 'σύ με πότισες φαρκιάκι»), ενώ στη μετρική δομή παρουσιάζονται αναλυτικά οι μετρικοί πόδες, από τους οποίους απαρτίζεται ένας ρυθμός, μαζί με ενδεικτικό ρεπερτόριο. (εικ. 26, 27)

Από τις σημαντικές παρατηρήσεις του Π. Καβακόπουλου είναι, ότι ανάμεσα στο τραγούδι-παραγγελιά και το επόμενο οι μουσικοί παίζουν τα «γυρίσματα», δηλ. μουσικές γέφυρες, οι οποίες διευκολύνουν την αλλαγή μετατροπίας (ήτοι τη μετάβαση από την κλίμακα του τραγουδιού που τελειώνει, σ' αυτήν του επόμενου τραγουδιού) ή ρυθμού, και οι οποίες (μουσικές γέφυρες) ποικίλουν από τόπο σε τόπο. Έτσι, έχουμε τα «γυρίσματα» του Πωγωνίου, του Ζαγορίου, των Τζουμέρκων (όπου εδώ λέγονται «καγκέλια») και της υπόλοιπης Ηπείρου.

Στο 5^ο κεφάλαιο (σελ. 153-158) αναδημοσιεύεται το άρθρο του Π. Καβακόπουλου για ένα σπάνιο και άγνωστο μουσικό όργανο των Σουλιωτών, που χρησιμοποιείται από τον 18^ο αιώνα έως τις αρχές του 20ού: το «πραμπέλι»⁵⁶. Πρόκειται για ένα μεγάλο ταψί, το οποίο ο μουσικός χτυπάει και στριφογυρίζει πάνω στον σοφρά (το χαμηλό τραπέζι), δημιουργώντας μια υποτυπώδη συνοδεία για το τραγούδι της παρέας. (εικ. 28). Ουσιαστικά πρόκειται για άτυπο μουσικό όργανο, στα πρότυπα και κατά μίμηση παιξίματος του νταχαρέ και του ντεφιού (τα κρουστά συνοδευτικά όργανα μιας στεριανής *κομπανίας*).

Το όνομα του οργάνου προέρχεται από τη σύντηξη των λέξεων «μπρε» κι «αμπέλι» από τον παλιό πανελλήνιο 15σύλλαβο στίχο, που τραγουδούσαν με τη συνοδεία του συγκεκριμένου οργάνου:

*Αμπέλι μου πλατύφυλλο και κοντοκλαδεμένο,
για δεν ανθείς, για δεν καρπείς, σταφύλια για δεν κάνεις;*

Στα κεφάλαια 6 (σελ. 159-246), 7 (σελ. 247-476), 8 (σελ. 477-523) παρατίθενται καταγραφές οργανικής μουσικής, φωνητικής (τραγουδιών) και χορών: 300 παρτιτούρες οργανικών σκοπών και τραγουδιών, μαζί με το αντίστοιχο βηματολόγιο. Εδώ

56. Καβακόπουλος 2016, 156.

αξίζει να επισημανθεί η πληρότητα και η καινοτομία του συγγραφέα σε ό,τι αφορά τη χορευτική σημειογραφία παραδοσιακών χορών: ο Π. Καβακόπουλος καταγράφει τα χορευτικά μοτίβα με βάση τις μουσικές φράσεις. Η καταγραφή γίνεται με ένα πολύ εύληπτο δικό του σημειογραφικό σύστημα (όχι Labanotation), όπου το βηματολόγιο των παραδοσιακών χορών γράφεται ακριβώς κάτω από τη μελωδία/ανά μουσικό μέτρο του τραγουδιού και κάτω από το ποιητικό κείμενο (εικ. 29, 30). Η καινοτομία του Π. Καβακόπουλου είναι ότι πάνω σε κάθε βήμα καταγράφεται η διάρκεια της κίνησης (με βάση την αξία των φθόγγων στη μελωδία), έτσι ώστε ο χορευτής ή χοροδιδάσκαλος να ξέρει ακριβώς πόσες φιγούρες/κινήσεις αντιστοιχούν σε κάθε μουσικό μέτρο (βλ. εικόνα 31, 32)

Η εν λόγω συλλογή δεν αποτελείται μόνο από τους πιο διαδεδομένους χορούς, (όπως «χορός στα δύο», «χορός στα τρία», ζαγορίσιος, τσάμικος, «μπεράτι», συγκαθιστός) αλλά εμπλουτίζεται και με ιδιότυπους και πιο σπάνιους χορούς της Ηπείρου, όπως «η Γ(κ)ράβα» Ζαγορίου, «η πέρδικα» Πωγωνίου, «ο Μενούσης», «στο Πάπιγκο στο μαχαλά», «Φυσούνι» κ.ά.⁵⁷.

Ουσιαστικά στο συγκεκριμένο πόνημα του Π. Καβακόπουλου είναι συγκεντρωμένος όλος ο ποικιλόμορφος πλούτος της ηπειρωτικής μουσικο-χορευτικής παράδοσης, καταχωρισμένος σε οργανικούς σκοπούς, τραγούδια και χορούς, ανά γεω-πολιτισμική περιοχή, με κριτήριο την καταγωγή τους (τοπική ταυτότητα) και την απήχηση/διάδοσή τους εκτός τοπικών συνόρων (υπερτοπική ταυτότητα). Έτσι έχουμε ρεπερτόριο που χαρακτηρίζεται ως:

1. του Ν. Ιωαννίνων
2. του Ν. Θεσπρωτίας
3. των Ν. Άρτας & Πρέβεζας
4. πανεπιρωτικό

Στον συνοδευτικό ψηφιακό οπτικό δίσκο (DVD), όπου περιλαμβάνονται αποσπάσματα από χοροστάσια, πανηγύρια και γλέντια, βιντεοσκοπημένα κατά τις πολύμηνες έρευνες πεδίου του συγγραφέα στην Ήπειρο, μπορεί να δει κανείς σε διαφορετικό χώρο, χρόνο και κατάσταση επιτελέσεις ίδιων χορών και ίδιων μουσικών έργων, οι οποίες (επιτελέσεις) δίνουν όψεις μιας ζώσας παράδοσης και πολιτισμικής πρακτικής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εν τέλει, μέσα από την ενδελεχή μελέτη του εθνογραφικού κειμένου *Τραγούδι, Μουσική και Χορός στην Ήπειρο* του Π. Καβακόπουλου, γίνεται αντιληπτό, ότι η διπλή ταυτότητα και ιδιότητα του συγγραφέα ως «ερμηνευτή και παρατηρητή», ως «από

57. Καβακόπουλος 2016, 482-3.

μέσα κι από έξω», ως «λόγιου και πρακτικού» (για να χρησιμοποιήσω τα διπολικά ερμηνευτικά σχήματα του Michael Herzfeld)⁵⁸, προσδίδει μια προστιθέμενη αξία στη συμβολή του Π. Καβακόπουλου στην εθνογραφική καταγραφή της Ηπείρου. Με άλλα λόγια, η μουσική εγγραμματοσύνη δίνει το πλεονέκτημα στον συγγραφέα να μπορεί να καταγράφει στο πεντάγραμμο τις μελωδίες -και μάλιστα με ακρίβεια- και να τις αναλύει ρυθμικά, μελωδικά, μετρικά, χορευτικά, όπως και να ερμηνεύει τα πολιτισμικά φαινόμενα, ενώ η ταυτόχρονη βιωματική του παιδεία τού επιτρέπει να αντιλαμβάνεται όλες τις λεπτές αποχρώσεις και την ποικιλομορφία του τοπικού παραδοσιακού ρεπερτορίου (απόρροια της προφορικότητας και του αυτοσχεδιασμού) κι έτσι -σύμφωνα με τον θεωρητικό και φιλόσοφο Mikhail Bakhtin- να κατανοεί καλύτερα τον λαϊκό πολιτισμό⁵⁹. Αυτήν την ικανότητα του Π. Καβακόπουλου στη λεπτομερή μουσική καταγραφή της ποικιλομορφίας της τοπικής μουσικής παράδοσης, ο Εθνομουσικολόγος Baud-Bovy -δανειζόμενος τον όρο από τη Γλωσσολογία- περιγράφει ως “μουσική διαλεκτολογία”⁶⁰.

Η εθνογραφία της Ηπείρου μέσα από την έρευνα του Μουσικού Λαογράφου Π. Καβακόπουλου, τόσο ως διαδικασία όσο και ως ‘κείμενο’ (βιβλίο και οπτικο-ακουστικό υλικό), δεν συνιστά μόνο μια συγκροτημένη πλούσια καταγραφή και συλλογή της μουσικο-χορευτικής παράδοσης της Ηπείρου (η οποία εμφανίζεται ως η «Άπειρος χώρα» με τα ποικίλα μουσικά ιδιώματα, τις πλούσιες χορευτικές επιτελέσεις και τα ενδιαφέροντα παραδοσιακά δρώμενα), αλλά και έναν γραπτό και οπτικό οδηγό ερευνητικής εκπαίδευσης, μάθησης, ταξινόμησης υλικού και πρακτικής εφαρμογής σε μουσικό, τραγουδιστικό και χορευτικό επίπεδο.

58. Herzfeld 2002.

59. Σύμφωνα με τον Μ. Bakhtin (1981) η πραγματική κατανόηση του λαϊκού πολιτισμού είναι η πλουραλιστική διαλεκτική μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμικών μορφωμάτων.

60. Καβακόπουλος 2016, 13.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αλεξάκης 2003: Ελ. Αλεξάκης, «Ανθρωπολογία οίκοι ή Λαογραφία; Μια επιστημολογική προσέγγιση», Επιστημονικό συμπόσιο *‘Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία’* (19-21 Απριλίου 2002), Συλλογικό, Αθήνα 2003, 39-63.
- Αλεξάκης 2015: Ελ. Αλεξάκης, *Λαογραφία ή Ανθρωπολογία οίκοι; Ζητήματα μεθόδου και θεωρίας*, Αθήνα 2015.
- Αμαργιανάκης 1999: Γ. Αμαργιανάκης, *Εισαγωγή στην ελληνική δημοτική μουσική*, (Διαδικτικές Σημειώσεις για το Παν/μιο Αθηνών), Αθήνα 1999.
- Ανωγειανάκης 1991: Φ. Ανωγειανάκης, *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα*, Αθήνα 1991.
- Αυδίκος 2009: Ευ. Αυδίκος, *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού*, Αθήνα 2009.
- Βαρβούνης 1993: Μ. Βαρβούνης, *Σύγχρονοι προσανατολισμοί της ελληνικής λαογραφίας*, Αθήνα 1993.
- Βαρβούνης 1994: Μ. Βαρβούνης, *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, Αθήνα 1994.
- Γκασούκα και Φουλίδη 2017: Μ. Γκασούκα και Ξ. Φουλίδη, *Όψεις εθνογραφικής έρευνας στις λαογραφικές σπουδές*, Αθήνα 2017.
- Γκέφου-Μαδιανού 2011: Δ. Γκέφου-Μαδιανού, *Πολιτισμός κι Εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Αθήνα 2011.
- Δαλιανούδη 2010: Ρ. Δαλιανούδη, *Μάνος Χατζιδάκις και ελληνική μουσική παράδοση. Από το δημοτικό και το ρεμπέτικο στο έντεχνο λαϊκό τραγούδι*, Αθήνα 2010.
- Grimshaw και Ravetz 2012: A. Grimshaw και A. Ravetz, *Ο Κινηματογράφος της Παρατήρησης: Ανθρωπολογία, κινηματογράφος και η εξερεύνηση της κοινωνικής ζωής*, Αθήνα 2012.
- Herzfeld 2002: Μ. Herzfeld, *Πάλι δικά μας. Λαογραφία. Ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, μτφρ. Μαρίνος Σαρηγιάννης, Αθήνα 2002.
- Κάβουρας 1999: Π. Κάβουρας, «Η βιογραφία ενός λαϊκού οργανοπαίκτη: εθνογραφική επιτόπια έρευνα, ερμηνεία και μυθοπλασία» στο *Μουσικές της Θράκης. Μια διεπιστημονική προσέγγιση: Έβρος*, Αθήνα 1999, 341-53.
- Κάβουρας 2010: Π. Κάβουρας (επιμ.), *Φολκλόρ και παράδοση - Ζητήματα αναπαράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού*, Αθήνα 2010.
- Κυριακίδου-Νέστορος 1975α: Α. Κυριακίδου-Νέστορος, «Λαογραφία: Η ουσία και η μέθοδος», *Λαογραφικά Μελετήματα*, Αθήνα 1975, 59-77.
- Κυριακίδου-Νέστορος 1975β: Α. Κυριακίδου-Νέστορος, «Η ελληνική λαογραφία στη σύγχρονη της προοπτική», *Λαογραφικά Μελετήματα*, Αθήνα 1975, 86-110.
- Κυριακίδου-Νέστορος 1997: Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*, Αθήνα 1997.
- Λουκάτος 1950: Δ. Λουκάτος, «Η λαογραφική έρευνα στα πρώτα πενήντα χρόνια του αιώνα μας», *Νέα Εστία* 590 (1950), 1-11.
- Λουκάτος 1968: Δ. Λουκάτος, *Λαογραφία-Εθνογραφία: Στοιχεία διδασκαλίας και απόψεις από τον εναρκτήριο λόγο της έδρας της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων (13 Ιανουαρίου 1967)*, Ιωάννινα 1968.
- Λουκάτος 1992: Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική Λαογραφία*, Αθήνα 1992.
- Λουκάτος 1995-1997: Δ. Λουκάτος, «Η Λαογραφία, ερευνητικός πυρήνας στις σύγχρονες (ομόκεντρες αλλά ευρύτερες) επιστήμες της Ανθρωπολογίας, Εθνολογίας και Εθνογραφίας», *Λαογραφία* 38 (1995-1997), 1997, 15-25.

- Λουκάτος 1999-2003: Δ. Λουκάτος, «Έρευνα, μελέτη και εμπειρία της Λαογραφίας ανάμεσα στους ευρύτερους όρους της 'Εθνογραφίας' και 'Εθνολογίας'» *Λαογραφία* 39 (1999-2003), 2003, 219-32.
- Λουτζάκη 2004: Ρ. Λουτζάκη, «Εθνογραφίες χορού», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 92, 2004, 6-10.
- Λώλης 2006: Κ. Λώλης, *Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι*, Ιωάννινα 2006.
- Laburthe-Torla και Warnier 2003: Ρ. Laburthe-Torla και J.-P. Warnier, *Εθνολογία-Ανθρωπολογία*, μτφρ. Β. Χατζάκη, Αθήνα 2003.
- Λιενχαρντ 1997: Γκ. Λιενχαρντ, *Κοινωνική Ανθρωπολογία*, μτφρ. Μ. Πετρονώτη, Αθήνα 1997.
- Μαλινόφσκι 1984/1944: Μ. Μαλινόφσκι, «Μια επιστημονική θεωρία του πολιτισμού», *Κοινωνική Ανθρωπολογία*, μτφρ. Ζ. Δρακοπούλου, Αθήνα 1984.
- Μάνος 2004: Γ. Μάνος, «Χορός και (ανα)παραστάσεις. Τα όρια και η ανάγκη της εθνογραφίας», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 92, 2004, 56-62.
- Μερακλής 1989: Μ.Γ. Μερακλής, *Λαογραφικά ζητήματα*, Αθήνα 1989.
- Μερακλής 1999: Μ.Γ. Μερακλής, *Θέματα Λαογραφίας*, Αθήνα 1999.
- Μπάρτοκ 1997: Μπ. Μπάρτοκ, *Μπέλα Μπάρτοκ και δημοτικό τραγούδι*, μτφρ. Γρηγόρης Σηφάκης, Ηράκλειο 1997.
- Νιτσιάκος 2004: Β. Νιτσιάκος, «Η διαχείριση της εθνικής ταυτότητας μέσω της μουσικο-χορευτικής παράδοσης. Ένα παράδειγμα από την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας» στο Κ. Πανοπούλου (επιμ.), *Χορός και πολιτισμικές ταυτότητες στα Βαλκάνια, 3ο Συνέδριο Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες 15-16-17 Οκτωβρίου 2004*, σσ. 363-70.
- Παπαπαύλου 2010: Μ. Παπαπαύλου «Φολκλόρ και φολκλορισμός - Συγκλίσεις και αποκλίσεις» στο Π. Κάβουρας (επιμ.), *Φολκλόρ και παράδοση - Ζητήματα αναπαράστασης και επιτέλεσης*, Αθήνα 2010, 89- 112.
- Πολίτης 1909: Ν. Πολίτης, «Λαογραφία», *Λαογραφία* 1, Αθήνα 1909.
- Πολίτης 1920: Ν. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», *Λαογραφικά Σύμμεικτα* Α', 1920.
- Παπαταξιάρχης 2003: Ε. Παπαταξιάρχης, «Το παρελθόν ενώνει όσο και χωρίζει», *Επιστημονικό συμπόσιο 'Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία'* (19-21 Απριλίου 2002), Συλλογικό, Αθήνα 2003, 65-75.
- Οng 2005: W. Ong, *Προφορικότητα και εγγραμματοσύνη. Η εκτεχνολόγηση του λόγου*, μτφρ. Κ. Χατζηκυριάκου, Ηράκλειο 2005.
- Riault 2009: Μ.Η. Riault, *Ανθρωπολογία και κινηματογράφος*, Αθήνα 2009.
- Σηφάκης 1988: Γ. Σηφάκης, *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*, Ηράκλειο 1988.
- Σηφάκης 2003: Γ. Σηφάκης, «Λαογραφία, Ανθρωπολογία και Ιστορία ή ετερόνυμα που δεν έλκονται», *Επιστημονικό συμπόσιο 'Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (19-21 Απριλίου 2002)'*, Εταιρεία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Αθήνα 2003, 13-35.
- Τσαούσης 1997: Δ.Γ. Τσαούσης, «Η κοινωνική ανθρωπολογία στην Ελλάδα» στο Γκ. Λιενχαρντ, *Κοινωνική Ανθρωπολογία*, μτφρ. Μ. Πετρονώτη, Αθήνα 1997, 11-46.
- Χαψούλας 2010: Α. Χαψούλας, *Εθνομουσικολογία - Ιστοριογραφικές και εθνογραφικές διαστάσεις*, Αθήνα 2010.
- Ψυχοπαίδη-Φράγκου 1990: Ο. Ψυχοπαίδη-Φράγκου, *Εθνική Σχολή Μουσικής - Προβλήματα ιδεολογίας*, Αθήνα 1990.

Ξενόγλωσση

- Bartok 1931: B. Bartok, *Hungarian Folk Music* (London 1931), 1-11.
- Bakhtin 1981/1930: M. Bakhtin, *The Dialogic Imagination: Four Essays*, στο M. Holquist και C. Emerson (επιμ.), Michael Holquist (μτφρ.), Austin and London 1981/ 1930._
- Bernard and Gravlee 2015: R. Bernard και C. Gravlee (επιμ.), *Handbuch of methods in Cultural Anthropology*, New York, 2015.
- Cohen κ.ά. 2000: L. Cohen, L. Manion και K. Morrison, *Research methods in education*, London 2000.
- Geertz 1973: C. Geertz, *The interpretation of Cultures*, New York 1973.
- Kunst 1974: J. Kunst, *Ethnomusicology. A Study of its nature, its problems, methods and representative personalities to which is added a bibliography*, Den Haag 1974.
- Malinowski 1922: B. Malinowski, *Argonauts of the Western Pacific*, New York 1922.
- Marcus και Fischer 1986: G. Marcus και M.J. Fischer, *Anthropology as cultural critique: An experimental moment in the human sciences*, Chicago-London 1986.
- Mauss 1967 : M. Mauss, *Manuel d'Ethnographie*, Paris 1967.
- Merriam 2000: A.P. Merriam, *The Anthropology of Music*, Illinois 2000.
- Morphy και Banks 1997: H. Morphy και M. Banks, *Rethinking visual Anthropology*, New Heaven, CT 1997.
- Mugglestone και Adler 1981: E. Mugglestone και G. Adler, "Guido Adler's 'The Scope, Method, and Aim of Musicology' (1885): An English Translation with an Historico-Analytical Commentary", *Yearbook for Traditional Music* 13 (1981), 1-21.
- Myers 1992: H. Myers, "Ethnomusicology" στο H. Myers (επιμ.) *Ethnomusicology: An Introduction*, New York 1992, 3-18.
- Nettl 2005: B. Nettl, "The Harmless Drudge: Defining Ethnomusicology", στο *The Study of Ethnomusicology: Thirty-one Issues and Concepts*, Urbana 2005, 3-15.
- Pegg κ.ά. 2001: C. Pegg, H. Myers, P.V. Bohlman και M. Stokes, "Ethnomusicology", στο S. Sadie (επιμ.), *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 8, London 2001, 367-403.
- Peirano 1998: M.G.S. Peirano, "When Anthropology is at home: the different contexts of a single discipline", *Annual Review of Anthropology*, 27 (1998), 105-28.
- Petropoulos 1952: D. Petropoulos, "The study of Ethnography in Greece", *Mid-West Folklore* 2 (1952), 15-7.
- Rivkin και Ryan 1998: J. Rivkin και M. Ryan (επιμ.) *Literary Theory: An Anthology*, Malden 1998.
- Scheler 1948: M. Scheler, *Wesen und Formen der Sympathie*, Frankfurt 1948.
- Seel 2011: N. M. Seel, "Comparative Musicology to Ethnomusicology", *Encyclopedia of the Sciences of Learning*, Freiburg 2011, 1632.
- Shklovsky 1917: V. Shklovsky, *Art as technique*, στο J. Rivkin και M. Ryan (επιμ.) *Literary Theory: An Anthology*, Malden 1998.
- Stagl 1981: J. Stagl, "Szientistische, hermeneutische und phaenomenologische Grundlagen der Ethnologie", στο W. Schmied-Kowarzick και J. Stagl (επιμ.) *Grundfragen der Ethnologie-Betraege zur gegenwaertigen Theorie-Diskussion*, Berlin 1981, 1-38.
- Camara de Landa κ.ά. 2015: E. Camara de Landa, M. Isolabella, L. D' Amico και Y. Terada, (επιμ.), *Ethnomusicology and audiovisual communication*, Selected Papers from the Musi-Cam 2014 Symposium, Spain: Universidad de Valladolid 2015.

ΔΙΑΔΙΚΤΟΓΡΑΦΙΑ

1. Malinowski, Bronislaw (1932/ 1922), *Argonauts of the Western Pacific*, London: George Routledge and Sons, Limited. διαθέσιμο στο <https://archive.org/details/argonautsofthewe032976mbr> [τελευταία πρόσβαση 12 Απριλίου 2018]
2. https://www.iema.gr/data/Events/Conferences/psme/CVs/cv_kavakopoulos.htm [τελευταία πρόσβαση 10 Απριλίου 2018]
3. “Folklore” Merriam-Webster Online. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/folklore> [τελευταία πρόσβαση 10 Απριλίου 2018]

ΣΥΝΕΤΕΥΞΕΙΣ

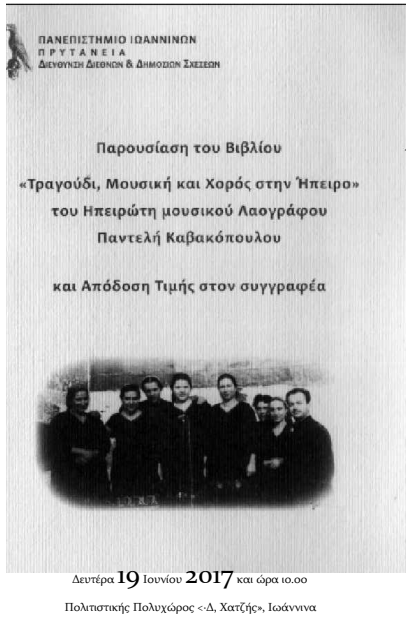
1. Παντελής Καβακόπουλος, 2 Ιουνίου 2017, Αθήνα
2. Παντελής Καβακόπουλος, 19 Ιουνίου 2017, Γιάννενα
3. Παντελής Καβακόπουλος, 12 και 13 Απριλίου 2018, Αθήνα
4. Σπύρος Καβακόπουλος, 2 Ιουνίου 2017, Αθήνα
5. Σπύρος Καβακόπουλος, 19 Ιουνίου 2017, Γιάννενα
6. Σπύρος Καβακόπουλος, 12 και 13 Απριλίου 2018, Αθήνα

ΑΡΧΕΙΑ

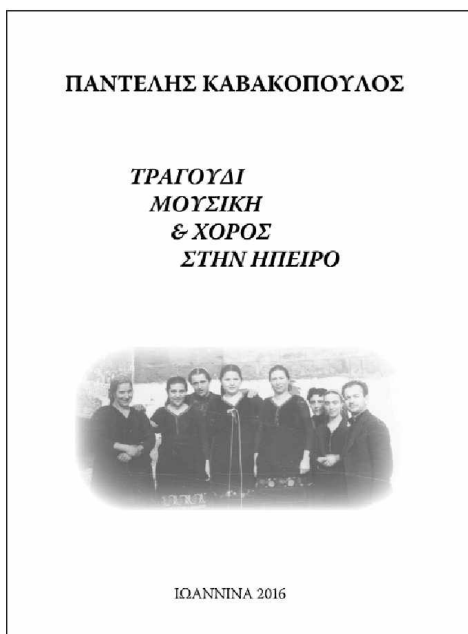
Προσωπικό Αρχείο Παντελή και Σπύρου Καβακόπουλου

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

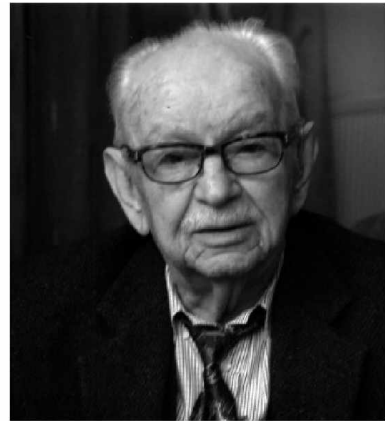
Όλες οι φωτογραφίες προέρχονται από το προσωπικό αρχείο του Π. Καβακόπουλου και είναι δημοσιευμένες στο βιβλίο του *Τραγούδι, Μουσική, Χορός στην Ήπειρο* (2016), Ιωάννινα: Παν/μιο Ιωαννίνων.

Εικ. 1. Αφίσα εκδήλωσης 17.6.2017.

Εικ. 3. Εξώφυλλο βιβλίου.

Εικ. 2. Παντελής Καβακόπουλος (2018).

Εικ. 4. Ο κλαρινίστας Ναπολέων Δάμος (2011).

Εικ. 5. Σταύρος Καψάλης (κλαρίνο).
Γιάννης Καψάλης (τραγουδι).

Εικ. 6. Βασίλης Σούκας στο κλαρίνο. Δεύτερος από αριστερά ο Χρήστος Φωτίου στο τραγούδι (δεκαετία 1970).

Εικ. 7. Στυλιανός Μπέλλος (1989).

Εικ. 8. Γιώργος Κούρτης (χ.χ.).

Εικ. 9. Χρήστος Ζώτος (1995).

Εικ. 10. Γυναίκες με τοπική ενδυμασία Ζαγορίου (2006).

Εικ. 11. Χορός του καλατζή (γανωτζή). Ιερομήμη, επαρχία Κουρέντων, Ν. Ιωαννίνων (αρχές δεκαετίας 1970).

Εικ. 12. Ο Παντελής Καβακόπουλος σε ηλικία 16 ετών (1939).

Μπεράτι 1
Οργανικός χορός

MP3 No. 001

Μπεράτι 2
Ήθιμος χορός

MP3 No. 002

Εικ. 13. Μπεράτι.

**ΠΑΡΑΛΟΓΙΑΚΗ ΚΟΜΠΑΝΙΑ ΣΤΗ ΣΤΕΡΙΑΝΗ ΕΛΛΑΔΑ
(ΕΚΑΘΗ ΗΠΕΙΡΟΥ)**

κλαρίνο	(λαϊκό) βιολί	λαούτο	ντέφι
---------	---------------	--------	-------

Εικ. 14. Μουσικά όργανα κομπανίας.

Εικ. 15. Γρηγόρης Καψάλης (κλαρίνο), Νίκος Δέρβος ή Ψαράς (λαούτο), ο δεύτερος από δεξιά άγνωστος, Χρήστος Καψάλης ή Ζούλης (ντέφι και τραγούδι) και Κωνσταντίνος Καψάλης (βιολί).

Εικ. 16. Κίτσος Χαρισιάδης (πριν το 1940).

Εικ. 17. Κομπανία κλαρινοπαίχτη Νίκου Τζάρα στην Πρέβεζα (πριν το 1940).

Εικ. 18. Κομπανία "Τακούτσια" με τον Φίλιππο Ρούντα στο κλαρίνο (1950).

Εικ. 19. Χορός γυναικών από τη Βήσσανη (1956).

Εικ. 20. Γέροι Μετσοβίτες στην πλατεία Μετσόβου (1959).

Εικ. 21. Κομπανία “Τακούτσια” με τον Γρηγόρη Καψάλη στο κλαρίνο, στο κέντρο “Ψάθα” στη Θεσσαλονίκη (1970).

Εικ. 22. Χορευτικό Ζίτσας (1999).

Εικ. 23. Χορωδία και Ορχήστρα Π. Καβακόπουλου σε συναυλία του Συνδέσμου Κωνσταντινουπολιτών-Περαμιωτών, Νέα Φιλαδέλφεια (1955).

Εικ. 24. Φεστιβάλ Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα (1967).

Εικ. 25. Συναυλία Ορχήστρας
Παντελή Καβκάκου,
Ηρώδειο (1971).

Κεφ. 3 : Μουσική ανάλυση

9. "Ζαγορίσια πέρδικα"

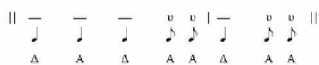
Οργανική χορευτική μελωδία. Είναι ένας από τους σπάνιους σύνθετους ιδιομορφούς σκοπούς του οποίου που δεν σώθηκε ούτε ο χορός, ούτε το ποιητικό κείμενο. Κινείται στο γρόσο του Σολ. Το Α' μέρος σε 10σημο μετρικό σχήμα, και το Β' σε δυο άνισα πολυσύνθετα μέτρα, 12σημο και 18σημο.

Α' μέρος: 10σημος

Β' μέρος συντίθεται από δυο σύνθετα μέτρα, 12σημο και 18σημο.

12σημο

και 18σημο

Εικ. 26. Ζαγορίσια πέρδικα.

Κεφ.3 : Μουσική ανάλυση

Β' μέρος: δσημο

|| — υ υ | υ υ υ ||
 Δ Α Δ Α Α

|| — — — — || Μακετρικό μέτρο
 Δ Α

8. "Κούγω τον άνεμο κι αχάει"

Στο δίσρηθμο αυτό τραγούδι, το Α' μέρος συντίθεται από 10σημο και 12σημο μετρικό σχήμα. Το 10σημο αποτελείται από δύο τετράσημους κι ένα 2σημο και ο 12σημος ποσ ακολουθεί από τρεις τετράσημους.

|| — υ υ — — | — υ υ — — | — — — — ||
 Δ Α Α Δ Α Δ Α Α Δ Α Δ Α

|| — υ υ — — | — υ υ — — | — υ υ — — ||
 Δ Α Α Δ Α Δ Α Α Δ Α Δ Α Α Δ Α

Το Β' μέρος αποτελείται από δύο 10σημους:

|| — υ υ — — | — — — — | — υ υ — — — — ||
 Δ Α Α Δ Α Δ Α Δ Α Α Δ Α Α

|| — υ υ — — | — — — — | — υ υ — — υ υ ||
 Δ Α Α Δ Α Δ Α Δ Α Α Δ Α Α

Παντελής Καβακόπουλος: Τραγούδι, Μουσική & Χορός στην Ήπειρο 115

Εικ. 27. Μετρικοί πόδες.

Εικ. 28. Ο Βαγγέλης Τάσιος με «πραμπέλι» (ταψί περιστρεφόμενο σε τάβλα ως συνοδεία τραγουδιού παρέας), Λάκκα-Σούλι (1978).

Κεφ.8 : Χοροί

Του Κίτσου η μάνα
 Καβακιάδι ή και οι θιασιστοί χοροί

ΜΡ3 Νο. 095

♩ = 180 (Επισημάνση) S

A' 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

♩ = 80

Ει - μέ - τσο κι - ποσο η - ρή - τσο - τσο - τσο η - μα - να κι - ό - τσο - τσο - τσο

B₁ 1 2 3 4 5 B₂ 6 7 8 9 10

στην - ά - κρη - στο - πο - τιά - μη - Με - τε... πο -

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

να - πο - τε - μη - μη - λο - νε - με - νε -

490 Παντελής Καβακόπουλος: Τραγούδι, Μουσική & Χορός στην Ήπειρο

Εικ. 29. Του Κίτσου η μάνα.

Κεφ. 4 : Μουσική αποστολή στην Ήπειρο (αναδημοσίευση)

Και μια φορά 'ναι η λεβεντιά
Τοπικός χορός - Καλλιاریτες

144 Παντελής Κιβακόπουλος: Τραγουδι, Μουσική & Χορός στην Ήπειρο

Εικ. 30. Και μια φορά είναι η λεβεντιά.

Κεφ. 8 : Χοροί

Στο Πάτιγκο στο μαχαλά
Ιδιώτικος χορός (Ζαγορικός)

MPI Νο. 197

509 Παντελής Κιβακόπουλος: Τραγουδι, Μουσική & Χορός στην Ήπειρο

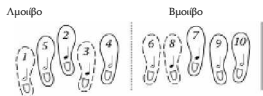
Εικ. 31. Στο Πάτιγκο στο μαχαλά.

Κιμ. 5 : Χοροί

Σαμαντάκος; (ή Οσμαντάκος)

MPI Νο. 628

Ο χορός αυτός, ως προς την αγωγή και τη βερότητα, μοιάζει και με τα Μπαρέτα. Συντίθεται από δέκα βήματα. Σαχκερμένια, από δύο όμοια, με εναλλαγή στα πόδια, μπιβα ίων πέντε βημάτων το καθένα.

Περιγραφή:

Α' μοτίβο: Αρχίζει Α1 ύψομορμυκίου μιμος, πάτημα στο Α2, Αιομορμυκίου πίσω Δ3, πότη μα Δ4 και μετά Α5.

Β' μοτίβο: Όμοιο, αλλά με εναλλαγή των ποδιών. Δ6 αιωρομυκίου πίσω-μπρας, πάτημα στο Α7. Αιομορμυκίου πίσω ΑΗ, πάτημα Α9 και μετά Δ10.

Εικ. 32. Σαμαντάκος.